

International
**SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL**

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:50
sssjournal.com

pp.6598-6608
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 03/10/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 22/11/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 22.11.2019

MUTLULUK KAVRAMI VE İKTİSATTA MUTLULUK ÜZERİNE BİR İNCELEME

CONCEPT OF HAPPINESS AND A REVIEW OF HAPPINESS IN ECONOMICS

Öğr. Gör. Dr. Özge ARPACIOĞLU ÖZDEMİR

Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, İşletme Yönetimi Bölümü, Gaziantep/TÜRKİYE
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2424-8700>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1896>

Reference : Arpacioğlu Özdemir, Ö. (2019). "Mutluluk Kavramı ve İktisatta Mutluluk Üzerine Bir İnceleme", International Social Sciences Studies Journal, 5(50): 6598-6608.

ÖZ

Mutluluk bireylerin yaşamları boyunca sürekli ulaşmayı istedikleri bir hedeftir. Mutluluğun ne anlam ifade ettiği, nasıl elde edileceğine ilişkin sorular bilim dünyasında geçmişten bugüne sürekli tartışılan bir konu olarak varlığını sürdürmektedir. Mutluluğa etki eden çok sayıda faktörden bahsedilse de mutluluğa ulaşılacak genel bir formül bulunmamaktadır. Öyle ki, kavramın subjektif yapısı, mutluluk algısının her bireyde farklı anlam teşkil etmesine neden olmakta ve mutluluğun tanımına ilişkin zorlukları da beraberinde getirmektedir. Mutluluk ölçümleri, objektif ölçüm yöntemlerini kullanan iktisat biliminin de uğraş alanı içerisinde yer almaktadır. Ekonomi biliminde yapılan çok sayıda araştırma ülkelerin gelir seviyelerindeki artışın refah seviyesini arttırdığını ortaya koymaktadır. Ancak yüksek gelire sahip bazı ülkelerde ekonomik kalkınmanın, nispeten düşük gelirli bazı ülkelerden geride olduğu da bilinmektedir. Bu durum ekonomik kalkınmanın önemine vurgu yaparak mutluluk kavramının tek başına ülkelerin gelir seviyeleri ile açıklanabilecek basit bir kavram olmadığını ortaya koymaktadır. Nitel araştırmaya dayalı olan bu çalışma, mutluluğu, ekonomik faktörlerin ötesinde genetik faktörler, yaşam şartları, sosyo-demografik ve kurumsal faktörler gibi geniş araştırma alanının bir parçası olarak, dünya mutluluk raporlarından elde edilen verilere dayanarak ele almaktadır. Bu amaç doğrultusunda günümüzde dünyanın en mutlu ülkelerini gelirin ötesinde başka bazı göstergelerle ortaya koyan raporlar yayımlanmaktadır. Çalışmada, Dünya Mutluluk Raporu, Daha İyi Yaşam Endeksi ve Mutlu Gezegen Endeksi verilerine dayalı olarak yapılan uluslararası mutluluk karşılaştırmalarında, ülkelerin sosyal, ekonomik, demografik, kültürel, siyasi alanlardaki mevcut durumlarının ülkelerin mutluluk düzeyleri üzerinde önemli bir etki yarattığı, sanılanın aksine gelir seviyesi nispeten düşük olan ülkelerin bazılarında mutluluk düzeylerinin yüksek gelir seviyesine sahip ülkelerden daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mutluluk, Dünya Mutluluk Raporu, Ekonomide Mutluluk

ABSTRACT

Happiness is a goal that individuals want to achieve throughout their lives. Questions about the meaning of happiness and how to obtain it continue to exist in the scientific world as a subject that has been constantly discussed from past to present. Although there are many factors that affect happiness, there is no general formula for happiness. Thus, the subjective nature of the concept causes the perception of happiness to make different meaning in each individual and brings with it the difficulties related to the definition of happiness. Happiness measurements are also a part of the study of Economics using objective measurement methods. A large number of studies in Economics show that the increase in income levels of countries increases the level of welfare. However, economic development in some countries with high income is also known to be behind relatively low income countries. This situation, based on the importance of happiness in economic development, reveals that it is not a simple concept that can be explained by income levels of countries alone. This study, based on qualitative research, deals with happiness beyond economic factors, genetic factors, living conditions, socio-demographic and institutional factors as part of a wide range of research areas, based on data from World Happiness reports. In line with this aim, reports are being published which present the happiest countries of the world with some other indicators beyond income. The study concludes that the present status of countries in social, economic, demographic, cultural, political fields has a significant impact on the level of happiness, and, contrary to the assumption, in some countries with lower income levels, the levels of happiness are higher than those of countries with higher income levels.

Key Words: Happiness, World Happiness Report, Happiness In Economy

1.GİRİŞ

Türk dil kurumunda mutluluk kavramı, “Bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, ongunluk, kut, saadet, bahtiyarlık, saadetlilik” olarak karşılık bulmaktadır. Genel olarak mutluluk, bireylerin yaşamları boyunca elde ettikleri olumlu duyguların toplamıdır. Yaşam boyu hissedilen olumlu duygular kişinin ömrünü anlamlı ve huzurlu bir biçimde idame ettirmesini mümkün kılar. Bu durum, mutluluk kavramının insanoğlunun sürekli arzulanı, vazgeçmediği ve yaşamı boyunca sürekli ulaşmayı istediği bir eğilim olması sonucunu ortaya çıkarır. Bireyler üzerinde olumlu duygular barındıran, yaşamı anlamlı kılan ve sürekli hedeflenen bu kavramın gerçek anlamda ne olduğu ve nasıl ulaşılacağı soruları mutluluğu keşfetme çabalarına ivme kazandırmıştır. Mutluluk nedir?, mutluluk ölçülebilir mi?, mutluluğu belirleyen etkenler nelerdir? gibi cevaplaması zor olan ve insanoğlunun sürekli merak içinde olduğu soruların temelleri üzerinde bilim insanları tarafından çok sayıda araştırma yapılmıştır. İnsanın varoluşundan bu yana üzerinde sürekli düşünülen ve tek başına bireyler üzerinde iyi bir motivasyon kaynağı olan mutluluk kavramı bilim insanları tarafından son 30 yıldır yapılan ve sayısı giderek artan bilimsel çalışmalarla açıklanmaya çalışılsa da kompleks yapısıyla üzerinde uzlaşmaya varılamayan bir konu olarak varlığını sürdürmektedir.

Mutluluk ve mutluluğa ilişkin tüm sorular önceleri sadece felsefe biliminin uğraş alanı içerisine girerken, sonraları psikoloji ve sosyal bilimlerin de araştırma alanı içerisinde yer almıştır.

Kavram batı düşüncesinde Eski Yunan dönemi, aydınlanma dönemi ve refah devleti döneminde farklı şekillerde tasvir edilmiştir. Hatta, aynı dönem içerisinde farklı bilim insanları tarafından kavrama atfedilen değer de farklılık göstermiştir. Mutluluk algısının heterojen bir yapıya sahip olması nedeniyle kavramın tanımı üzerinde her ne kadar fikir birliği sağlanamasa da genel olarak mutluluk kavramı sağlıklı, huzurlu, varlıklı ve iyi ruh haline sahip olma gibi özellikleri ile öne çıkmıştır.

2. FELSEFE VE PSİKOLOJİ BİLİMİNDE MUTLULUK

Eski Yunan Medeniyeti dönemimin ilk ahlâk filozofu olan Sokrates'e göre kendini bilmek mutluluğun gizemidir. Kendini bilen kişi erdemlidir. Erdemin kaynağı ise bilgidir. Erdem iyi olanın bilgisidir. İyi ideasına yaklaştıkça insan kendi doğasına uygun yetkinliğe de kavuşmaktadır. İyiliğin varlığında hazdan çok bilgelik olduğunu savunan Sokrates' e göre iyi, insanı mutluluğa götürmekte ve mutluluk ise bilgelikle gerçekleşmektedir (Hançerlioğlu, 1970: 88). Bilgiden doğan "iyi" insanı mutlu yapar, ruha sağlık ve esenlik kazandırır (Gökberk, 1996:50). Sokrates'in gözünde insan, bir beden ve bir ruhtan meydana gelen, bir maddi bir de manevi boyutu bulunan bileşik bir varlıktır. İnsanın gerçek benliği ruhtur, beden ise sadece bir araçtır. Gerçekten var olanın beden olduğuna inanlar, insanı insan yapan unsurun ruh olduğu bilincinden uzak olanlar mutluluğu maddi zenginlikte, şan ve şöhret gibi unsurlarda ararlar. Oysa mutluluk ruhun doyumudur. ‘En faziletli insan, ruhen yükselmeye çalışan, en mutlu insan da yükseldiğini duyardır’ sözüyle Sokrat'ın insanları ruhlarına özen göstermeye çağırdığı, mutluluğa bu yolla erişilebileceğini anlaşılmaktadır.

Sokrates gibi Platon'un da asıl amacı insanların ve toplumların mutluluğa erişmesidir. İnsan için en yüce amaç olan mutluluk iyiye giden yoldur. İyi arzu edilen ve eksikliği duyulan şeydir. İyi, yararlı, hayırlı, kişinin öz çıkarına uygun olan, insan doğasının tamamlayıp gerçekleştirerek insanı mutlu kılan şeydir (Felsefe Sözlüğü:886) Platon'a göre en yüksek iyi, mutluluktur. Platonda ideaların en yücesi, iyilerin en iyisidir. Bu aynı zamanda ideaların ideası sayılır. İyilerin en iyisi her şeyin üstündedir, erişilmesi gereken en yüce amaçtır ve yaratılışın da son amacıdır (İlkçağ Felsefesi: 261). En yüksek iyi, bilgi ve hazzın; ölçü, güzellik ve doğruluğa göre birleşmiş karışımıdır.

Yunan tarihinin en büyük entelektüel figürlerinden biri olan antik Yunan filozofu Aristoteles Eudemos'a Etik adlı kitabında mutlu bir yaşama ilişkin görüşlerini ifade etmektedir. Eudemos'a Etik'te ideal hayat, “Tanrı'ya tapma ve O'nu temaşa etme” şeklinde tanımlanır (Ross, 2014:361). Tanrı en yüksek anlamda mutludur (Arslan, 2007:200). Onun için kişi kendi doğasıyla mükemmel bir uyum içinde yaşıyorsa o kişi mutludur (Soccio, 2010:298). Aristo, Nikomakhos'a Etik kitabının birinci bölümünde mutluluğun tanımına, onu kazanma biçimi ve iyinin mutlulukla ilişkisine ayrıntılı biçimde değinir. Her insan iyiyi talep ettiği ölçüde mutludur. İyilik, bilgiye erişmek, onu okuyabilme arzusuna sahip olmak ve ahlâkî amaç doğrultusunda hareket etmektir (Aristoteles, 2014:75). Dolayısıyla iyiye ve iyiliğe ne derece yakın oluş mutluluğa da aynı derecede yakın oluştur. Mutluluk, kişinin onu erdeme ulaştırarak eylemlerde bulunmasıyla mümkün olabilir. Zira, Aristoya göre mutluluk ruhun erdeme uygun etkinliğidir. Aristoteles bütün insanlar için tek bir mutluluk veya tek bir iyi olduğu görüşünde değildir, çeşitli mutluluklar ve iyiler vardır ve biri için iyi olan, başka biri için aynı ölçüde veya aynı anlamda iyi olmayabilir. Aristoteles

mutluluğun, haz, para ve gurur gibi kavramlarla ilişkilendirilemeyeceğini, mutluluğun kişinin eylemlerine bağlı olduğu kadar talihli olmakla da ilişkisi olduğu görüşünü ileri sürer.

Sokrates, Platon, Aristoteles erdemi mutluluğun bir yapıtaşı olarak ele alırken, Helenistik felsefenin önemli isimlerinden Epikür'ün mutluluk tanımında özgürlük, felsefe, dostluk ve sağlık gibi kavramlar hakimdir. İyi ve mutlu bir yaşam için hazzı temel alan yaklaşımına göre, haz insan için başlı başına bir amaçtır. Haz iyidir, iyi hazdır'. Haz acıdan kaçmaktır. Mutluluğa götüren tek yol hazdır (Pütün, 2014). Epiktetos'un felsefesi bütün ilk çağ ahlâk filozofları gibi bir mutluluk felsefesidir. Burada nihai amaç insanın mutluluğudur. Nasıl bir yaşam tarzının insanı mutlu kılacağı araştırılır ve gerçek mutluluğun yolları öğretilmeye çalışılır. Epiktetos'a göre, insan için iyi olan tek şey iradedir ve en önemli erdem bilgeliktir. Bilgelik ise, insanın kendisini doğanın ayrılmaz bir parçası olarak görmesiyle ve doğanın seyrine ayak uydurmasıyla elde edilir. İnsan kendisini dünyanın gidişinden sıyrıp ayıramadığına göre, yapılacak en iyi iş dünyanın gidişini olduğu gibi benimserse, kendisini gereksiz sıkıntı ve tedirginliklerden kurtarır.

Antik filozoflar için eudaimonia (mutluluk) mantığın her zaman önemli bir rol oynadığı belirli bir yaşam şekli olarak ele alınmış, erdemin insana mutluluk yolunu açacak önemli bir güç olduğu ve ahlâkın tek amacının mutluluk olduğu sıkça belirtilmiştir. Ahlâk kavramı felsefe için ne kadar önemliyse mutluluk kavramı da ahlâk için o kadar önemlidir.

Aydınlanma sonrası bilimlerin ayrışması ile felsefenin önemli konularından biri olan mutluluğun, ilk dönemlerde olmasa da günümüze yaklaştıkça psikoloji biliminin de önemli konularından biri haline geldiği görülmektedir (Arvas, 2017:111). Felsefe biliminde olduğu gibi psikoloji biliminde de subjektif yapıya sahip kavramın ne anlam ifade ettiği ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Psikoloji yazınında, mutluluk kavramı öznel iyi oluş hali olarak tanımlanmaktadır. İyi oluş değişkeni, mutluluk, psikolojik iyi oluş, duygusal iyi oluş, ruhsal iyi oluş, yaşam kalitesi, kişisel iyi oluş şeklinde çok farklı isimlerle ve yapılarla da ele alınmakta, isim farklılıkları kavramın birbirinden farklı özelliklerini ortaya çıkarmaktadır.

Diener'in (2000) tanımına göre iyi oluş "bireyin bilişsel ve duyuşsal olarak kendi yaşamını değerlendirmesi" dir. Bu değerlendirme sonucunda bireyin vardığı sonuç (olumlu ya da olumsuz), iyi oluş durumu hakkında bilgi vermektedir. Weston (1999) iyi oluş için "mutluluk veya yaşam doyumu" terimlerini kullanmaktadır. Lucas ve Diener (2004) öznel iyi oluşu "bireyin perspektifinden iyi olma hali" olarak tanımlamaktadır. Alexandrova (2005), öznel iyi oluş bireyin hayatından duyduğu memnuniyetten, hissettiği pozitif duygulardan ve negatif duygular hissetmemesinden oluşan geniş bir kavram olarak, Lyubomirsky ve Dickerhoof ise (2006) öznel iyi oluşu "insanların kendi yaşamları hakkındaki günlük duyguları ve değerlendirmeleri" olarak tanımlamaktadır. Tüm bu farklı tanımlamalara rağmen, psikologlar genel olarak öznel iyi-olma halini, pozitif ruh sağlığı olarak tanımlamakta, yaşam doyumunu da içine alan daha kapsamlı ve mutluluk kavramıyla eş anlamlı olarak kullanmaktadırlar (Camfield & Skevington, 2008: 767).

Öznel iyi olmaya atfedilen önem hem bireysel hem de toplumsal boyutları içermektedir. Mikro düzeyde bireyin iyi olması istenirken makro düzeyde toplumların mutluluk düzeyi iyi yaşamın ve yaşam kalitesinin bir göstergesidir (Kangal, 2013: 216). Yaşamın bütünsel bir bakışla tüm boyutlarının üstün nitelikli olması kaliteli yaşamı olanaklı kılabilir. Yaşam memnuniyeti ise Veenhoven'a göre, bireyin yaşam kalitesini genel olarak değerlendirmesi ile ulaşılan olumluluk düzeyidir (Beşel, 2015: 227). Aynı zamanda yaşam doyumu olarak da ifade edilen ve haz içeren yaşam memnuniyeti, bireyin sürdürmekte olduğu yaşamından ne kadar hoşlandığını ifade etmektedir (Veenhoven, 1996: 17). Yaşam memnuniyetini belirleyicileri arasında yaş, stres düzeyi, fiziksel sağlık durumu, yaşam şekli ve kişilik özellikleri gibi birçok değişken rol oynamaktadır (Chow, 2005: 140).

3. EKONOMİDE MUTLULUK

Faydacı düşüncenin egemen olduğu dönemde mutluluk, bireysel ve toplumsal çıkarlarla ve kişinin hazza dayalı faaliyetleri toplamıyla izah edilerek farklı perspektifler doğrultusunda ele alınmıştır. Faydacı görüş, modern dünyanın, insan mutluluğunu hedefleyen misyonu çerçevesinde deyim yerindeyse 'her şey insan için' sloganı ile oluşturduğu değer sistemlerinden biridir (Möngü, 2015:24). Doğanın insanları haz ve acı gibi iki efeninin eline bıraktığı görüşü üzerine odaklanan faydacı görüş, insanların mutluluğa ancak ve ancak birlikte yaşamak zorunda olduğu diğer insanlar arasında ulaşabileceğini savunur. Faydacı görüşün temsilcilerinden John Stuart Mill'in en yüksek mutluluk ilkesi, "eylemleri haz sağladıkları oranda doğru-iyi, acıya neden oldukları oranda yanlış-kötü olarak kabul eden ilke" şeklinde tanımlamaktadır. En yüksek iyi olarak mutluluk kavramını işaret eden Mill'in bu noktadan sonra ahlâk alanındaki tüm çabası mutluluk kavramının en yüksek iyi olduğunu ispatlamaktır (Mill, 1986:11). Mill, herkesin fayda ilkesinin nihai

amacı olan mutluluğu arzu etmesinden hareket ederek mutluluğun arzu edilir olduğunu, bunun sonucu olarak mutluluğun sebebinin teşkil eden fayda ilkesinin de arzu edilir olduğunun ispatlanacağını savunmaktadır (Mill, 1986:55).

Yararcılık öğretisi ve "en çok sayıda insana en yüksek düzeyde mutluluk" ilkesiyle tanınan Bentham'a göre, insana haz veren şey, aynı zamanda onun faydasına uygun olduğu için fayda kavramı haz ve mutluluk kavramlarıyla yakından ilgilidir. Bu açıdan fayda kavramı, bir şeyin acıya engel olma veya bir hazzı arttırma özelliğini ifade eder (Gürbüz, 2012:77). Daha çok haz ya da acıdan daha fazla haz, daha çok mutluluk demektir. Mutluluğu ölçmek için kullandığı yöntem vermiş olduğu "Mutluluksal Kalkülüs"ü ile belirli bir eylemin bireye ne kadar mutluluk vereceği ölçülebilir. Bentham'a göre, hazzın ne kadar süreceğini, ne yoğunlukta olacağını, başka hazlara yol açma olasılığını hesaba katıp, eylemlerinizin neden olabileceği acının bir kısmı çıkarılarak, eylemin yol açacağı mutluluk değeri hesaplanabilirdi (Yıldırım, 2005).

Mutluluk ölçümleri, objektif ölçüm yöntemlerini kullanan iktisat biliminin uğraş alanı içerisinde yer almaktadır. İktisat biliminin konusunu oluşturan mutluluk adı altındaki çalışmaların bir kısmını mutluluğu belirleyen faktörlerin neler olduğu oluşturmaktadır. Klasik dönemde mutluluk kavramı ve mutluluğun belirleyicileri daha basit şekillerde ele alınmıştır. Adam Smith, John Stuart Mill, Jeremy Bentham gibi klasik iktisatçıların da araştırmalarına konu olan mutluluk çalışmalarında rasyonel davranan bireyin mutluluğunu belirleyen tek faktörün gelir olduğu ileri sürülerek, kavram daha dar bir içeriğe hapsedilmiştir. Ancak, bu görüş, refah ekonomisinde uzun bir süre etkinliğini sürdürmesine rağmen zaman içerisinde yetersiz kalmıştır. Özellikle ülkedeki gelir düzeyi artarken her insanın ek gelir artışına tepkisinin farklı olacağı görüşü ve bireysel tercihlerin karşılaştırılabilir olmasına yönelik düşünceler, standart iktisat teorisindeki faydaya yönelik yaklaşımı sorgulanır hale getirmiştir.

Gelir elbette insan mutluluğunu belirleyen en önemli faktörlerin başında yer almaktadır. Gelir seviyesi yüksek bireylerin mal, hizmet, eğitim ve sağlık imkânlarına daha kolay eriştikleri, daha az maddi zorluk yaşadıkları, sosyal ve kültürel katılımlarının daha yüksek olduğu bilinmektedir. Öyle ki, gelir ve mutluluk arasındaki istatistikî ilişkinin anlamlı olduğuna dair kanıtlar da mevcuttur. Birçok ampirik çalışma, daha yüksek gelirin daha yüksek öznel iyi oluş ile önemli bir korelasyonu olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak gelirin mutluluk üzerinde tek belirleyici olamayacağı mutluluğun ayrıca kişisel ve sosyal faktörlerden de etkilendiği bilinmektedir. Mutluluk;

- Kişisel özellikler
- Sosyal gelişim özellikleri
- İnsanların zamanını nasıl harcadığı
- Kendine/başkalarına karşı tutum ve inançlar
- İlişkiler
- Daha geniş ekonomik, sosyal ve siyasal çevre gibi sosyal faktörler tarafından da etkilenir.

Mutluluk kavramını salt ekonomik göstergelerle açıklamaya çalışan; demografik, ekonomik, fiziksel çevre, sosyal çevre ve içinde yaşanılan ülkenin sosyo-ekonomik durumu gibi değişkenleri göz ardı eden bir hesaplama rasyonel olmayacaktır. Amerikalı psikolog Abraham Maslow'un 1943 yılında yayınlanmış olduğu Maslow'un gereksinimler hiyerarşisi çalışmasında da insan ihtiyaçları gelir dışında başka bir takım faktörleri de içerisinde barındırmaktadır. Mutluluk, tüm bu gereksinimler karşılandığı müddetçe mümkün olabilir. Maslow'un kuramından, insanların yaşama arzusu bakımından ihtiyaç duyduğu motivasyon kaynakları (fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, ait olma ve sevgi ihtiyacı, saygı ihtiyacı, kendini gerçekleştirme ihtiyacı) mutluluk üzerinde önemli bir belirleyicidir. Görüldüğü üzere mutluluk çok sayıda değişken tarafından etkilenmektedir. Bu durum, mutluluğun ölçümüne ilişkin farklı araştırma sonuçlarını ortaya çıkarmaktadır. Ancak, yıllardır mutluluk ölçümlerinde nesnel kriterlere dayalı, ekonomik göstergelere ek olarak çok sayıda değişkene yer verilse de mutluluğu niceliksel olarak ortaya koyan evrensel bir formül bulunmamaktadır.

Günümüzde iktisat biliminde mutluluk ölçümlerine dayalı çalışmalar mutluluk ekonomisi ekseninde ele alınmaktadır. Mutluluk iktisadı, insanların mutluluğunu bağımlı değişken kabul eden ampirik çalışmalar şeklinde özetlenebilir. Mutluluk ve ekonomiyi birlikte ele alan mutluluk ekonomisi adı altında yapılan çalışmaların sayısı son yıllarda bilim dünyasında önemli derecede artış göstermiştir. 1970'li yıllara kadar bilimsel anlamda üzerinde çok fazla durulmayan mutluluk kavramı, özellikle 1974 yılında sadece

"mutluluk" çalışmalarının yayınlandığı uluslararası bir derginin (Journal of Happiness Studies) yayın hayatına geçmesiyle üzerinde yoğun araştırmaların sürdürülmeye başlandığı bir kavram olmuştur (Şeker, 2010). Bugün tüm dünyada konu ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalara kaynak oluşturan Richard Easterlin (1974) ve Tibor Scitovsky (1976) "Mutluluk Paradoksu" olarak literatüre giren çalışmalarıdır. Easterlin'e (1974) göre herhangi bir bireyin gelirindeki artış, mutluluğu arttırmakta ancak belirli bir ortalama gelir düzeyinden sonra herkesin gelir düzeyindeki artış mutluluğu etkilememektedir (Easterlin, 1974: 112). 1976 yılında Tibor Scitovsky'nin 'Joyless Economy' (Neşesiz İktisat) adlı kitabında fazladan refahın neden fazladan mutluluk getirmediğine dair açıklaması mutluluk paradoksu tartışmasını başlatmıştır.

Ülkelerin mutluluk ölçümleri, ülkelerin yalnız üretim seviyeleri hesaba katılarak ölçülmemektedir. Örneğin, mutluluğu ekonomik kalkınmada önemli bir gösterge olarak ele alan Bhutan Krallığı, ülkesinin gelişmişliğini Gayri Safi Milli Mutluluk endeksi ile ölçen tek ülke olarak bilinmektedir. GSMM ülkelerin gelişmişliğini ölçerken gelir dışında sürdürülebilir kalkınma, kültürel değerler, iyi yönetim ve çevresel değerler gibi dayanakları da hesaplama dahil etmektedir. İlk kez Bhutan Kralı Jigme Singye Wangchuck tarafından 1972 yılında ortaya atılan kavramın amacı hayatın tüm yönlerinde dengeli bir gelişimi başararak mutluluğu yakalamak ve kişi başına düşen mutluluğu arttırmaktır. Bhutan Krallığı için mutluluk, maddiyattan çok insanın geçmişi, başkaları ve maneviyatı ile olan derin ve kaliteli ilişkisinden toplumsal barıştan, dayanışmadan, çevreyi korumaktan, insanı ezmeyen mimari tasarımlardan ve kişilerin maddiyat ile maneviyat arasında geçirdikleri zamanı dengeleyebilmelerinden geçmektedir. Devletin tek görevi ise, gayrisafi milli mutluluk endeksini arttırmak.

Bhutan Krallığında mutluluk kavramı, batı literatüründeki mutluluktan farklılık gösterir. Birincisi Bhutan halkı, mutluluğu sübjektif ve tekli şekilde dikkate almaktan ziyade objektif şekilde dikkate almaktadır. İkincisi, Bhutan halkı mutluluğu, sorumluluklar ve diğer ilgili güdülerini açık bir şekilde içselleştirme olarak tanımlamıştır (Chen, 2015: 66). Gayrisafi Milli Mutluluk Endeksi, insani gelişme ve daha iyi yaşam endeksinden farklı olarak maneviyatı da kapsayan psikolojik iyilik halini dikkate almakta ve manevi ihtiyaçların eksikliğini gideren bir materyale dayanmaktadır (Yıldız ve Deviren. 2017 :245). Böylelikle endeks gelişmeyi eğitim, sağlık ve gelir göstergeleriyle ölçen insani gelişme endeksinden; sağlık ve eğitim alanlarıyla ölçen daha iyi yaşam endeksinden farklı olarak refahı tüm boyutlarıyla ortaya sermektedir.

Tablo 1. Gayrisafi Milli Mutluluk Endeksi Göstergeleri

Alan	Göstergeler	Ağırlık %	Alan	Göstergeler	Ağırlık %
Psikolojik İyilik Hali	Yaşam Memnuniyeti	37	Zaman Kullanımı	Çalışma	50
	Pozitif Duygular	17		Uyku	50
	Negatif Duygular	17			
	Maneviyat	33			
Sağlık	Sağlığa İlişkin Bildirim	10	İyi Yönetişim	Politik Katılım	40
	Sağlıklı Günler	30		Hizmetler	40
	Engelli Olma Durumu	30		Devlet Performansı	10
	Akıl Sağlığı	30		Temel Haklar	10
Eğitim	Okuryazarlık	30	Toplumsal Canlılık	Bağış	30
	Okullaşma	30		Güvenlik	30
	Bilgi	20		Toplum İlişkileri	20
	Değer	20		Aile	20
Kültürel Çeşitlilik ve Esneklik	13 Güzel Sanat ve El Sanatları	30	Ekolojik Çeşitlilik ve Esneklik	Vahşi Yaşama Verilen Zarar	40
	Kültürel Katılım	30		Kentsel Sorunlar	40
	Ana Dilde Konuşma	20		Çevresel Sorumluluk	10
	Görgü Kuralları	20		Ekolojik Sorunlar	10
Yaşam Standardı			Yaşam Standardı	Kişi Başına Gelir	33
				Varlıklar	33
				Konut	33

Kaynak: Ura vd., 2015: 26

Gayri Safi Milli Mutluluk Endeksi, mutluluğu belirleyen 9 farklı alanda ve 33 farklı göstergenin belirli oranda ağırlıklandırılmasıyla hesaplanan çok boyutlu bir endekstir. Tablo 1. Gayrisafi Milli Mutluluk Endeksi hesaplamalarında kullanılan 33 gösterge ve bu göstergelerin ağırlıklarını göstermektedir. Farklı alanların sahip olduğu ağırlık yüzdeleri birbirine oldukça yakın dağılımlar göstermektedir. Gayrisafi Milli Mutluluk Endeksi hesaplamalarına sağlık alanı %13.10, ekolojik çeşitlilik %12.41, toplumsal canlılık

%11.56, kültürel çeşitlilik %11.01, yaşam standardı % 10.91, zaman kullanımı %10.57, psikolojik iyilik hali %10.48, iyi yönetim %10.18 oranında katkı sağlamaktadır.

Günümüzde mutluluğu GSYİH'nın ikamesi olarak çok boyutlu ölçen endeksler mevcuttur. İyi Oluş Endeksi bireylerin ne derece refah seviyesi içinde yaşadıklarını, eğitim, gelir ve sağlık göstergelerine ek olarak içinde bulunulan çevre, sosyal ilişkiler, aile hayatı gibi içsel ve dışsal faktörleri de içerisine alarak 11 temel bileşenle ölçmeyi hedefleyen ve genel mutluluk düzeyini işaret eden bir endekstir. Temelleri Dünya Ekonomi Forumu'nda atılan ve Harvard Üniversitesi İşletme Profesörü Michael Porter önderliğinde hazırlanan diğer bir ölçüt Sosyal Gelişme Endeksi'dir. Sosyal Gelişme Endeksi daha fazla birey odaklı bir gelişmişlik ölçütünden yola çıkarak, bir ülkenin vatandaşlarının temel ihtiyaçlarını karşılama, onların hayat kalitelerini sürdürüp iyileştirebilecekleri ortamı oluşturma ve bireylerin potansiyellerini tam olarak değerlendirebilecekleri koşulları sağlama kapasitesini ölçmektedir (Sökmen, 2014:2). Veenhoven tarafından geliştirilen Mutlu Yaşam Beklentisi hesaplanması için ülke içerisindeki resmi ölüm kayıtları ve kişilere yapılan memnuniyet ve mutluluk anketleri kullanılmaktadır. Resmi ölüm rakamlarına, bakılarak kişilerin ne kadar uzun süre yaşadıkları somut olarak görülmektedir. Anketlerle bireylerin öz bildirimi sonucu ne kadar mutlu olduklarına ulaşılmaktadır. (Veenhoven, 1996)

4. DÜNYA MUTLULUK RAPORLARI

4.1. OECD Daha İyi Yaşam Endeksi (OECD Better Life Index)

Bugün dünyanın sayılı üniversiteleri, ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan araştırma ve anketler ülkelerin yaşam memnuniyetleri hakkında bilgi sağlamaktadır. Yapılan anketler bireylerin mutluluğunu belirli derecelendirmelere tabi tutarak ölçmektedir. Bireylerin yaşam memnuniyetini ölçmeye yönelik sorulan sorulara verilen cevaplar 3-10 ölçekli olarak hazırlanmaktadır. "Genel olarak yaşantınızdan ne kadar memnun musunuz?" sorusuna verilen (1-hiç memnun değilim ve 10-ya çok memnunuz) cevap 10 ölçekten oluşmaktadır. Elde edilen sonuçlarla ülkelerin yaşam memnuniyetleri belirlenmekte, ülkeler arası kıyaslamalar yapılabilmektedir.

Şekil 1. OECD Daha İyi Yaşam Endeksi'nin Hesaplanmasında Temel Alınan Alanlar

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı tarafından ilk kez 2011'de yapılan ve belirli alanların bir araya gelerek oluşturduğu Daha İyi Yaşam Endeksi ile ülkelerin mutluluk düzeyleri belirlenerek ülkeler arası karşılaştırma yapabilmeye olanağı sunmaktadır. OECD'nin endeksin hesaplanmasında temel aldığı alanlar; konut, gelir, iş, topluluk, eğitim, çevre, yönetim, sağlık, yaşam memnuniyeti, güvenlik, iş ve sosyal yaşam dengesi konularıdır. Her bir alandaki yaşam tatmini 0-10 arası ölçekle derecelendirmeye tabi tutularak ortalama bir değer hesaplanır ve genel yaşam memnuniyeti belirlenir.

Tablo 2. OECD Ülkelerinde Ortalama Yaşam Skoru, 2017

Ülkeler	Yaşam Skoru Ortalama	Ülkeler	Yaşam Skoru Ortalama
Avusturya	7,3	İtalya	5,9
Avusturya	7,0	Japonya	5,9
Belçika	6,9	Kore	5,9
Brezilya	6,6	Letonya	5,9
Kanada	7,3	Lüksemburg	6,9
Şili	6,7	Meksika	6,6
Çek Cumhuriyeti	6,6	Hollanda	7,4
Danimarka	7,5	Norveç	7,6
Estonya	5,6	Yeni Zelanda	7,3
Finlandiya	7,5	Portekiz	5,2
Fransa	6,4	Polonya	6,0
Almanya	7,0	Slovakya	6,1
Yunanistan	5,2	Rusya	6,0
Macaristan	5,3	Slovenya	5,8
İzlanda	7,5	Güney Afrika	4,8
İspanya	6,4	İsveç	7,3
İsrail	7,2	Türkiye	5,5
Birleşik Krallık	6,7	Birleşik Devletler	6,9

Kaynak: OECD veri tabanı

Toplam 36 ülkenin yer aldığı OECD ülkelerindeki yaşam memnuniyeti verileri 11 farklı alanda incelenen yaşam memnuniyetinin bir araya gelerek ortalamasının alınması şeklinde hesaplanmıştır. 2017 yılına ait ortalama yaşam skorları incelendiğinde, hayatından en memnun insanların yaşadığı ülkelerin başında ilk sırada 7.6 yaşam skoruyla Norveç, ikinci sırada Danimarka (7.5), Finlandiya (7.5) ve İzlanda (7.5), üçüncü sırada, Hollanda (7.4) son sıralarda; Güney Afrika (4.8), Yunanistan (5.2), Portekiz (5.2), Macaristan (5.3), Estonya (5.6) ve Türkiye (5.5) yer almaktadır. OECD ülkeleri arasında en düşük yaşam memnuniyetine sahip ülke 4.8 değeriyle Güney Afrika'dır. Yaşam memnuniyetinde değerlendirmesinde toplam 16 ülke 6.5 olan OECD ortalamasının altında yer almaktadır. Türkiye de 5.5 yaşam skoru ile OECD ortalama değerinin altında 34. sırada yer almaktadır. Türkiye, konut, gelir,iş, iletişim, eğitim, çevre,civic engegment, sağlık ,yaşam memnuniyeti, güvenlik, iş ve sosyal yaşam dengesi alanında sırasıyla 5.2, 1.0, 4.5, 4.3, 2.6, 2.6, 6.7, 6.9, 2.4, 7.1, 0 değerine sahiptir.

4.2. Dünya Mutluluk Raporu (World Happiness Report)

Birleşmiş Milletler tarafından hayata geçirilen ve 2012 yılından bu yana her yıl yayınlanan Dünya Mutluluk Raporları'nda dünyanın en mutlu ülkeleri belirlenmektedir. Söz konusu mutluluk ölçümleri, kişi başına GSYM, sosyal destek, doğumda sağlıklı yaşam beklentisi, seçim yapma özgürlüğü, cömertlik, yolsuzluk algısı, gibi kriterler esas alınarak ölçülmektedir.

2019 Dünya Mutluluk Raporu ülke sıralamasında dünyanın en mutlu ilk 10 ülkesi sırasıyla, Finlandiya (7.769), Danimarka (7.600), Norveç (7.554), İzlanda (7.494), Hollanda (7.488), İsviçre (7.480), İsveç (7.343), Yeni Zelanda (7.307), Kanada (7.278) ve Avusturya (7.246)'dır. 156 ülkenin yer aldığı sıralamada en mutsuz ülke 2.853 puan ile Güney Sudan'dır. Türkiye 2017 Dünya Mutluluk Raporu'nda 5.50 puan ile 69.sırada yer alırken, 2018 mutluluk raporunda 10 puan gerileyerek 79.sıraya yerleşmiştir. Türkiye'nin 2018 mutluluk puanı 5.373'tür. Türkiye, 156 ülkenin yer aldığı sıralamada, kişi başına düşen milli gelir sıralamasında 44.sırada, sosyal güvenlik alanında 61.sırada, sağlık alanında 69. sırada ve özgürlük, cömertlik ve yolsuzlukta sırasıyla, 140., 98. ve 50.sırada yer almaktadır. Dünya'nın en mutlu ilk 10 ülkesi ve temel bileşenlerin sıralaması tablo 3 te yer almaktadır.

Tablo 3. Dünya Mutluluk Raporu'nda Dünya'nın En Mutlu İlk 10 Ülkesi (**Kaynak:** United Nations)

Ülkeler	Mutluluk Skoru	Ülke Sıralama	Kişi Başına GSYM Sıralama	Sosyal Destek Sıralama	Doğumda Yaşam Beklentisi Sıralama	Seçim yapma Özgürlüğü Sıralama	Cömertlik Sıralama	Yolsuzluk Sıralama
Finlandiya	7.769	1	22	2	27	5	47	4
Danimarka	7.600	2	14	4	23	6	22	3
Norveç	7.554	3	7	3	12	3	11	8
İzlanda	7.494	4	15	1	13	7	3	45
Hollanda	7.488	5	12	15	18	19	7	12
İsviçre	7.480	6	8	13	4	11	16	7
İsveç	7.343	7	13	25	17	10	17	6
YeniZelanda	7.307	8	26	5	14	8	8	5
Kanada	7.278	9	19	20	8	9	14	11
Avusturya	7.246	10	16	31	15	26	25	19

2018 dünya mutluluk sıralamasında dünyanın en mutlu ilk 10 ülkesi OECD ülkeleri arasında yer almaktadır. Mutluluğu arttıran temel bileşenlerden yüksek puanlar alarak listede ilk 10 sıraya yerleşen OECD ülkelerinden 5'i ise İskandinav ülkesidir. Tablodan da görüldüğü üzere dünyanın en mutlu ülkeleri, en zengin ekonomiler değil güçlü sosyal devlet ve kurumsal desteği bulunan ülkelerdir. Bunun bir örneği, mutluluk sıralamasında ilk sırada yer alan Finlandiya'nın diğer OECD ülkelerine kıyasla düşük milli gelirine rağmen, sosyal güvenlik ve özgürlük alanındaki başarısı ile dünyanın en mutlu ülkesi olarak listede 1.sırada yer almasıdır. Rapor, sosyal dayanışmanın ve temel özgürlüklerin mutluluğun önemli bir belirleyicisi olduğunu ortaya koymaktadır. Dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasındaki ülkelerden 9'una ise ilk 10'un içerisinde yer almamaktadır. ABD listede 19.sırada yer alırken, Almanya 17.sırada, Japonya 68.sırada, Çin, 93.sırada yer almıştır.

Şekil 2. Mutluluğun Küresel Eşitsizliğinin Evrimi

Şekil 2, 0-10 arası ölçeklerle değerlendirilen ve mutluluğun ölçümünde kullanılan farklı alanların bir araya gelerek oluşturduğu mutluluğun 2006-2018 arası dönemdeki küresel eşitsizliğinin evrimini göstermektedir. Genel eşitsizliği gösteren üstte yer alan eğri 2007 yılından bu yana sürekli artış eğilimindedir. Genel eşitsizlik iki bileşen halinde ayrıştırıldığında, ülke içi eşitsizliği gösteren sarı renkli eğri genel eşitsizlik düzeyiyle benzer artış eğilimindeyken, ülkeler arası eşitsizlik düzeyini yansıtan mor eğrinin az bir oranda artış gösterdiği görülmektedir. Mutluluğun ülke içi ve ülkeler arası eşitsizlik seviyesinin özellikle 2018 yılında daha da artış gösterdiği şekilden görülmektedir.

4.3. Mutlu Gezegen Endeksi (Happy Planet Index)

Mutluluğu ve herkes için sürdürülebilir refah seviyesini ortaya koyan alternatif hesaplama yöntemlerinden mutlu gezegen endeksidir. İlk kez 2006'da yapılan anket ardından 2009, 2012 ve 2016 yıllarında yapılmıştır. Mutlu Gezegen Endeksi, mutluluğun ve ilerlemenin ölçümünün yalnız finansal odaklı olmasının bir yanılgı olduğundan hareketle, mutluluğu GSYİH ve diğer gelişme endekslerinden farklı olarak sürdürülebilirliğe verdiği önemle mutluluğu ölçmektedir. Zira, yapılan araştırmalar sosyal adalet, sürdürülebilirlik ve genel iyiliğin yüksek olduğu ülkelerde, mutluluğunda yüksek olduğunu göstermektedir.

Endeks, farklı ülkelerde yaşayan insanlara uzun ve mutlu bir yaşam sürmek için çevresel kaynakları nasıl etkin bir şekilde kullanacağını göstermek için dört temel değişkeni kombine etmiştir. Söz konusu değişkenler; mutluluk (İyi olma hali), yaşam beklentisi, çıktıların eşitsizliği ve ekolojik ayak izidir (NEF, 2016).

HPI = (İyi Oluş*Yaşam Süresi*Çıktıların Eşitsizliği / (Ekolojik İz) şeklinde hesaplanmaktadır.

Çıktıların Eşitsizliği bir ülkede yaşayan insanlar arasında görülen yaşam beklentisi ve gerçekleşmiş iyi oluş skorlarının ne kadar adil olarak dağıldığı gözetilerek oluşturulmuş bir ölçüm iken, ekolojik iz, ülkenin

gezegen kaynaklarının ne kadarını kullandığını göstermektedir. Kaynak kullanımı mevcut kaynakları azalttığı için gezegene bırakılan ekolojik iz oranı artmakta; bu da olumsuz olarak değerlendirilmektedir.

Mutlu Gezegen Endeksi, sürdürülebilir mutluluğu ölçmede öncülük yapmaktadır. Buna karşın, hiçbir ülke yüksek derecede mutluluğun ve uzun yaşamın nihai hedeflerine sürdürülebilir ekolojik sınırlar içerisinde ulaşamamıştır (Deviren ve Yıldız, 237).

Tablo 4. Mutlu Gezegen Endeksi, 2016

Sıralama	Ülkeler	Yaşam Beklentisi	İyi Oluş	Eşitsizlik	Ekolojik Ayak İzi	Mutlu Gezegen Endeksi
1	Kosta Rika	79,1	7,3	% 15	2,8	44,7
2	Meksika	76,4	7,3	% 19	2,9	40,7
3	Kolombiya	73,7	6,4	%24	1,9	40,7
4	Vanuatu	71,3	6,5	%22	1,9	40,6
5	Vietnam	75,5	5,5	% 19	1,7	40,3
68	Türkiye	74,7	5,3	% 19	3,3	26,4
136	Moğolistan	68,6	4,9	%22	6,1	14,3
137	Benin	59,2	3,2	%44	1,4	13,4
138	Togo	58,6	2,9	%43	1,1	13,2
139	Lüksemburg	81,1	7,0	%7	15,8	13,2
140	Çad	50,8	4,0	%51	1,5	12,8

Kaynak: Happy Planet Index-HPI, 2016

140 ülkenin dahil olduğu 2016 yılına ait sıralama tablo 4'te yer almaktadır. Tablo 4 endeks sıralamasında ilk 5 ve son 5 içerisinde yer alan ülkelerle Türkiye'nin değerlerini yansıtmaktadır. Mutlu gezegen endeksinde ilk 5'te yer alan ülkeler sırasıyla, Kosta Rika, Meksika, Kolombiya, Vanuatu ve Vietnamdır. Yaklaşık 5 milyon nüfusa sahip, küçük bir Orta Doğu Amerika ülkesi olan Kosta Rika Orta Amerika'nın en güvenli ülkesi olarak bilinmektedir. Ülke coğrafi avantajlarının yanı sıra oldukça başarılı sosyal politikaları ile Avrupa ve Amerika'daki yüksek tüketim toplumlarının üyelerinden çok daha uzun mutlu yaşama sahiptir. Kosta Rika'da 2016 yılında yaşam beklentisi 79.1 yıl, mutluluk 10 üzerinden 7.3, çıktıların eşitsizliği %15, ekolojik ayak izi 2.8 ve mutlu gezegen endeks değeri 44.7'dir.

Batılı ülkeler genellikle mutlu gezegen endeksi sıralamasında gerilerde yer almaktadır. Öyle ki, hiç bir G8 ülkesi herkes için sürdürülebilir refahı sağlama noktasında yüksek başarı sağlayamamıştır. Bunun yerine, Latin Amerika ve Asya Pasifik bölgesindeki birçok ülke, çok daha küçük Ekolojik Ayak İzleri ile yüksek yaşam beklentisi ve refahı sağlayarak diğer ülkelere yol göstermektedir (Günay ve Ata, 2018:188).

5. SONUÇ

Mutluluk tarih boyunca insanoğlunun hedeflediği ve sürekli arzu ettiği bir amaçtır. Farklı bilim dalları çerçevesinde konu ile ilgili, ulusal ve uluslar arası alanda çok sayıda çalışma yapılmış ve hâlan yapılmaya devam etmektedir. Mutluluğun karmaşık bir değer olması, nasıl ölçüleceği ve nasıl elde edileceğine ilişkin yanıtları da zorlaştırmaktadır.

Mutluluk iyi yaşamın ve yaşam kalitesinin önemli bir göstergesidir. Yaşam kalitesi yaşamın tüm boyutlarının üstün nitelikli olması ile mümkün olurken, yaşam memnuniyeti bireyin yaşam kalitesini genel olarak değerlendirmesi ile ulaşılan olumluluk düzeyini ifade eder. Bireyin yaşam memnuniyetini, yaşamdan memnun kılacak değerlerinin gerçekleşme düzeyi belirleyecektir.

Mutluluk ölçümlerinde atılacak ilk adım mutluluğun belirleyicilerinin neler olduğunu tespit etmektir. Klasik iktisatçılar tarafından yapılan araştırmalar gelir faktörünün mutluluğu belirleyen tek faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan birçok ampirik çalışma, daha yüksek gelirin daha yüksek öznel iyi oluş ile önemli bir korelasyon olduğunu ortaya koysa da gelir seviyesindeki artışın mutluluk için önemli bir bileşen olmakla beraber tek başına yeterli olmadığını göstermektedir. Öyle ki, mutluluk kavramı salt ekonomik parametreleri değil ayrıca kurumsal ve sosyo-demografik faktörleri de içerisinde barındırmaktadır. Gelir faktörünün mutluluk ölçümlerinde tek başına yeterli olmadığı mutluluğu kalkınmanın temel bileşenlerini kapsayacak şekilde geniş bir bakış açısıyla ele alınması, merkezinde insan odaklı bir kalkınma anlayışının mutluluk düzeyini arttırabileceği söylemek mümkündür. Bunun önemli bir örneğini Bhutan Krallığı sergilemektedir. Yapılan araştırmalar Bhutan gibi gelir düzeyi düşük bir ülkenin kişi başına mutluluk düzeyinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bhutan Krallığında mutluluk ölçümleri subjektif ve tekli şekilde dikkate alınmaktan ziyade objektif şekilde dikkate alınmaktadır.

Ülkelerin gelişmişliğini ölçülürken gelir dışında sürdürülebilir kalkınma, kültürel değerler, iyi yönetim ve çevresel değerler gibi dayanaklar da hesaplamaya dahil edilmektedir. Toplumların mutluluğunun artırılmasında ekonomik iyileştirmelerin yanı sıra başka bir takım düzenlemeler de gerekli ve önemlidir. Yapılan çalışmalarla bireylerin mutluluğunun temellerinin neler olduğunun ve nasıl sağlanması gerektiğinin tespiti oldukça önemlidir. Gelirin ötesinde eğitim, çevre, yönetim, sağlık, yaşam güvenlik, iş ve sosyal yaşam dengesi gibi konularda refahı arttıracak politikaların hayata geçirilmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

Alexandrova, A. (2005). "Subjective Well-Being and Kahneman's 'Objective Happiness'", *Journal of Happiness Studies*, 6:301-324.

Aristoteles, (2014). *Nikomakhos'a Etik*, ss.75-80.

Arslan, A. (2007). *İlkçağ Felsefe Tarihi 3*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Arvas Balcı, F. (2017). "Psikolojide ve İslam Düşünce Geleneğinde Mutluluk Kavramı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(4):111.

Beşel, F. (2015). "2013 Yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırması Sonuçlarının İl Bazlı Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Analizi", *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2):227-236.

Camfield, L. & Skevington, S.M. (2008). "On Subjective Well-Being and Quality of Life", *Journal of Health Psychology*, 13(6):764-775.

Chen, H. (2015). "An Analysis of Bhutan's Gross National Happiness", *Seven Pillars Institute Moral Cents*, 4(2):66-74.

Chow, H. P. H. (2005). "Life Satisfaction Among University Students in a Canadian Prairie City: A Multivariate Analysis", *Social Indicators Research*, 70:139-150.

Deviren, V. N & Yıldız, O. "Gayrisafi Milli Mutluluğun Ekonomik Kalkınmadaki Rolü: Bhutan Krallığı Örneği", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4).

Diener, E. (1984), "Subjective Well-being", *Psychological Review*, 95:542-575.

Diener, E. & Lucas, R.E. (2000). *Subjective Emotional Well-Being*, Handbook of Emotions.

Easterlin, Richard A. (1974). "Does Economic Growth Improve The Human Lot? Some Empirical Evidence", *Nations and Households in Economic Growth*, ss:89-125.

Gökberk, M. (1996). *Felsefe Tarihi*, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Gürbüz, A. (2012). *Hukuk Felsefesi Açısından Yararcılık Teorisinin Eleştirisi*, Beta Basım, İstanbul.

Hançerlioğlu, O. (1970). *Düşünce Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kabakçı Günay, E.& Ata, O. (2018). "Gelir Mutluluk Getirir Mi? Ülkelerin Gelir ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Değerlendirme", *Kesit Akademi Dergisi*, 4(17):188.

Kangal, A. (2013). "Mutluluk Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme ve Türk Hanehalkı İçin Bazı Sonuçlar", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44):216.

Lyubomirsky, S. & Dickerhoof, R. (2006). *Handbook of Girls and Women's Psychological Health*, (ed. Judith Worell, Carol D. Goodheart), Oxford University Press, Oxford.

Lu, L. (2000). "Gender and Conjugal Differences in Happiness", *Journal of Social Psychology*, 140(1):132-141.

Lucas, R. E. & Diener, E. (2004). *Encyclopedia of Applied Psychology*, (ed. in chief Charles Spielberger), Elsevier Academic Press.

Mill, J. S. (1986). *Autobiography*, London: The Floating Press, Faydacılık, çev. Nazmi Coşkunlar, Meb Yayınları, İstanbul.

New Economic Foundation (2016). The Happy Planet Index. <http://happyplanetindex.org/>

Ross, W. D. (2014). *Aristoteles*, ss.361-364.

- Soccio, D.J. (2010). *Felsefeye Giriş Hikmetin Yapıtaşları*, (Çev: K. K. Karataş). Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Sökmen, A, (2014). *Sosyal Gelişme Endeksi Türkiye İçin Ne İfade Ediyor?*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Tepav.
- Şeker, M. (2010). "Mutluluk Ekonomisi", İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları, 39. Seri, İstanbul.
- Veenhoven, R. (1984). "The Cross-National Pattern of Happiness: Test of Predictions Implied in Three Theories of Happiness", *Social Indicators Research*, 34:33-68
- Veenhoven, R. (1996). Happy Life Expectancy: A Comprehensive Measure of Quality-of-Life in Nations, *Social Indicators Research*, 39: 1-58.
- Veenhoven, R. (1996). "The Study of Life Satisfaction" (Ed.: W. E. Saris, R. Veenhoven, A. C. Scherpenzeel ve B. Abunting), *Comparative Study of Satisfaction With Life in Europ.*, Eötvös University Press.
- Weston, R. (1999). Factors Contributing to Personal Wellbeing. *Family Matters*, s:52.
- Yıldırım, Ö. (2005). *Açık Öğretim Felsefe Ders Kitabı*, Felsefenin Kısa Tarihi, Nigel Warburton.